

مجله علمی ((مدیریت دفاع هوایی))

سال دوم ، شماره ۵ ، بهار ۱۴۰۲

مقاله پژوهشی

واکاوی شاخص و معیارهای فرماندهی در مکتب سپهبد شهید حاج قاسم سلیمانی

رضا شاملو^۱، حسین فتح آبادی^۲

۱- دکترای مدیریت استراتژیک نظامی، استادیار و عضو هیئت علمی دانشگاه پدافند هوایی خاتم الانبیاء (ص)

۲- دکترای مدیریت صنعتی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران

چکیده

برخی انسان‌ها وقتی در دنیا پایان می‌پذیرند تازه آغاز می‌شوند و تأثیرات ابدی بر پیرامون خود دارند؛ تاریخ نمونه‌های زیادی از این دست انسان‌های کامل دارد. از جمله شخصیت‌هایی که می‌توان گفت دارای چنین ویژگی‌هایی می‌باشد، سردار شهید حاج قاسم سلیمانی است. شهید سلیمانی از جمله امنیت‌آفرینانی است که به حکم تعالیم الهی و برگرفته از مکتب حسینی، پای در عرصه این جهاد مقدس نهاد. یکی از ویژگی‌هایی که ایشان داشت و او را در سطح داخلی و بین‌المللی به یک فرمانده عالی‌رتبه مسلط به میدان و به یک چهره فرهمند که بسیاری از جوامع را تحت تأثیر خود قرار داده بود تبدیل نمود، اندیشه نظامی، رهبری و شاخص‌های فرماندهی ایشان است که به‌عنوان یکی از مهم‌ترین منابع تبیین الگوی فرماندهی مطلوب مطرح می‌گردد. هدف این پژوهش، تبیین معیارهای فرماندهی در مکتب آن شهید بزرگوار است. این پژوهش از لحاظ روش توصیفی و از نظر نوع کاربردی بوده که با بررسی کتابخانه‌ای و همچنین مصاحبه با خبرگان با بهره‌گیری از روش تحلیل کیفی (محتوا) سعی دارد به ارائه پاسخ به این سؤال بپردازد «شاخص و معیارهای فرماندهی در مکتب شهید سلیمانی کدام‌اند؟». در پایان ۱۰۳ شاخص به‌عنوان مهم‌ترین شاخص‌های فرماندهی شهید سلیمانی در بعد فرماندهی و مدیریت جهادی، شایستگی‌های معرفتی، اخلاقی و رفتاری و بعد عملکردی احصاء شده است که از آن جمله می‌توان به اشراف اطلاعاتی و سازمانی، تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری مناسب، روحیه، تفکر و عملکرد بسیجی و جهادی، درک راهبردی در محاسبه قدرت و رفتار دشمن، مدیریت بحران و فرماندهی بر صحنه‌های جنگ، پابندی به ارزش‌های انقلاب اسلامی اشاره نمود.

اطلاعات مقاله

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۲/۲۳

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۱۱/۱۰

کلمات کلیدی:

فرماندهی، مکتب، شاخص، شهید سلیمانی

نویسنده مسئول:

رضا شاملو

ایمیل:

r.shamloo1354@gmail.com

استناد به مقاله: رضا شاملو، حسین فتح آبادی (۱۴۰۲). واکاوی شاخص و معیارهای فرماندهی در مکتب سپهبد شهید

حاج قاسم سلیمانی. مجله علمی مدیریت دفاع هوا بی سال دوم، شماره ۵.

Journal of Air Defense Manegment

Research Paper

Identifying the characteristics Command in the School of General Martyr Qasem Soleimani

Reza Shamloo¹, Hossein Fathabadi²

1- PhD in strategic military management, assistant professor and faculty member of Khatam Al-Anbia University of Air Defense.

2- PhD in Industrial Management, Allameh Tabatabai University, Tehran, Iran.

Article Information

Accepted: 1402/02/23

Recceived: 1401/11/10

Keywords :

Command, school, index, Shahid Soleimani

Corresponding anuthor:
Reza Shamloo

Email:
r.shamloo1354@gmail.com

Abstract

Some people start anew when they end in the world and have eternal effects on those around. History has many examples of such perfect human. One of the personalities who can be said to have such characteristics is Haj Qasem Soleimani. Martyr Soleimani is one of the security creators, according to the divine teachings and taken from the school of Hosseini, set in the arena of this holy jihad. One of his characteristics, which made him a high ranking commander domestically and internationally and charismatic figure who influenced many societies, was his military thinking and commanding characteristics. Is considered as one of the most important sources to explain the desired command pattern. The purpose of research is to explain the criteria of command in the school of that martyr. This research is descriptive in terms of method and applied in terms of type. By examining libraries as well as interviewing experts using qualitative analysis method, it tries to provide an answer to the question "What are the characteristics of command in Shahid Soleimani?" Finally, 114 indicators have been counted as the most important indicators of Martyr Soleimani's command in the dimension of jihadi command, epistemological, moral and behavioral competencies and functional dimension, which can be used as command indicators in the military field and To design the path of training the future martyrs of Soleimani. Each of these dimensions is complementary to each other and together provides a model of optimal command style that can be described as wise command style.

HOW TO CITE: Reza Shamloo Hossein Fathabadi,(1402). Identifying the characteristics Command in the School of General Martyr Qasem. Journal of Air Defense Manegment.

۱. مقدمه

هر مذهب یا مکتب اعتقادی و اخلاقی یک کارخانه انسان‌سازی است. ساده‌ترین و مطمئن‌ترین و همگانی‌ترین راه شناخت یک مذهب و مکتب و یافتن ارزش‌های فکری و توفیقات انسانی و علمی آن و برتری آن بر مذاهب و مکاتب مشابه این است که نمونه‌های تربیتی و انسانی را که ساخته و پرورده و به تاریخ و انسان معرفی کرده است بشناسیم و آنان را با تربیت‌یافتگان نمونه مکتب‌های مذهبی و فلسفی و اجتماعی دیگر مقایسه کنیم و آنگاه به قضاوتی روشن و استوار برسیم. برخی انسان‌ها وقتی در دنیا پایان می‌پذیرند تازه آغاز می‌شوند و تأثیرات ابدی بر پیرامون خود دارند؛ تاریخ نمونه‌های زیادی از این دست انسان‌های کامل دارد. از جمله شخصیت‌های که می‌توان گفت به عنوان الگو، قابل تبیین و واکاوی است شهید سردار سپهبد حاج قاسم سلیمانی است. مقام معظم رهبری درباره ایشان می‌فرمایند: «سردار عزیز ما را به چشم یک مکتب، یک راه، یک مدرسه درس‌آموز با این چشم نگاه کنید. آن وقت اهمیت این قضیه روشن خواهد شد» (بیانات در خطبه‌های نماز جمعه تهران، ۹۸/۱۰/۲۷). آن شهید از جمله فرماندهان در میدان بود که از تمام تجربیات سال‌های گذشته خود جهت پیشبرد اهداف و سیاست‌های کلان جمهوری اسلامی ایران در خارج از مرزهای کشور بهره‌برداری می‌نمود (رستمی، ۱۳۹۸: ۵۰). یکی از ویژگی‌هایی که در چند سال اخیر این شهید بزرگوار را در سطح داخلی و بین‌المللی به یک فرمانده عالی‌رتبه مسلط میدان و به یک چهره قوی که بسیاری از جوامع را تحت تأثیر خود قرار داده بود، تبدیل کرده بود، شاخص‌های فرماندهی آن شهید است و اندیشه نظامی ایشان یکی از مهم‌ترین منابع تبیین الگوی فرماندهی مطلوب است.

برای دستیابی به بخشی از اندیشه‌های آن شهید بزرگوار و تبیین الگوی رفتاری مورد تأکید ایشان، مراجعه به رفتار و تصمیمات نظامی، دفاعی و حتی سیاسی ایشان در منطقه جایگاه خاصی دارد. فرمانده شجاع و دلاور ایران اسلامی با داشتن تفکری نظامی، اندیشه رهبردی و به‌مانند یک دیپلمات زیرک به‌عنوان نیروی فعال در میدان و سیاست خارجی کشورمان نقشی مهم ایفا می‌کرد و شاید بتوان گفت موفقیت‌های سیاست خارجی کشورمان در منطقه مرهون تلاش‌ها و مجاهدت‌های این سردار بزرگ است. مجاهدت‌ها و نقش‌آفرینی‌های حدوداً ۲۳ ساله سردار شهید سپهبد قاسم سلیمانی در جبهه مقاومت بین‌المللی را می‌توان از بااهمیت‌ترین و پربرترین دوره‌های زندگی ایشان دانست؛ اما نکته‌ای که باید در مکتب سردار سپهبد شهید سلیمانی به آن اشاره کرد، شاخص‌های فرماندهی این سردار رشید اسلام است. روایت و بازگویی ابعاد فرماندهی قاسم سلیمانی در این مقطع و حتی پیش از آن از منظر شخصیتی برای آحاد مردم و از منظر عملکردی برای دولتمردان و فرماندهان نظامی می‌تواند به‌عنوان الگویی ارزشمند در تراز گفتمان انقلاب اسلامی ایران مورد توجه قرار گیرد؛ بنابراین با توجه و تأکید بر فرامین رهبر معظم انقلاب اسلامی مبنی بر نگاه به شهید سلیمانی به چشم یک مکتب و اقبال حداکثری فرماندهی شهید والامقام حاج قاسم سلیمانی نزد افراد جامعه، مسئولان کشوری و لشگری و خلا تئوریک و عملی در رابطه با شخصیت‌شناسی و شاخص‌های فرماندهی این

شهید والامقام، ایجاب می‌کند که تحقیقی برای شناخت شاخص‌های فرماندهی ایشان انجام شود تا بتوان این ابعاد و شاخص‌های فرماندهی را در ارزشیابی و انتصاب فرماندهان و مدیران نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران مورد استفاده قرار دارد تا افرادی شایسته شناسایی شوند و انتصاب یابند و کارها را در این وضعیت حساس به بهترین شکل ممکن اجرا نمایند؛ بنابراین دغدغه شناسایی و تبیین شاخص‌های فرماندهی در مکتب آن شهید بزرگوار جهت طراحی و اجرای مسیر تربیت شهید سلیمانی‌های آینده به وجود آمد که مسئله اصلی تحقیق حاضر محسوب می‌شود. هدف این پژوهش تبیین شاخص‌های فرماندهی در مکتب شهید سپهبد سلیمانی است و سؤال اصلی این پرسش در ذهن تداعی می‌گردد این است که «شاخص و معیارهای فرماندهی در مکتب شهید سلیمانی چیست؟».

این تحقیق به این جهت از اهمیت برخوردار است که ضمن تبیین شاخص‌های شخصیت فرماندهی این شهید والامقام، لبیک به تدابیر فرماندهی معظم کل قوا^(مدظله‌العالی) و توجه به ماهیت اسلامی، ارزشی و ولایی بودن مکتب سلیمانی با نداشت آینده و اصلاح وضعیت موجود است و می‌تواند به‌عنوان مرجع و مبنایی علمی و عملی در جهت شناخت ویژگی‌های فرماندهی در مکتب حاج قاسم برای فرماندهان و سیاستمداران در سطوح راهبردی، عملیاتی و تاکتیکی مطرح گردد. در باب ضرورت تحقیق و به اصطلاح حوزه سلبی تحقیق می‌توان به مواردی همچون عدم شناخت مکتب شهید سلیمانی، عدم بهره‌مندی از قابلیت‌ها و ظرفیت‌های شاخص‌های فرماندهی این شهید بزرگوار و در واقع می‌توان به نوعی کم‌توجهی به اهداف و آرمان‌های ارزشی فرماندهان در تراز نظام اسلامی اشاره داشت.

۲. مبانی نظری و پیشینه پژوهش

۲-۱. پیشینه پژوهش

خانی و محمدی (۱۳۹۹) در مقاله‌ای با عنوان «بازشناسی مؤلفه‌های مکتب شهید سلیمانی مبتنی بر بیانات امام خامنه‌ای^(مدظله‌العالی)» مؤلفه‌های مکتب شهید سلیمانی در نگاه رهبر معظم انقلاب اسلامی را موردبررسی و تحلیل قرار داده و در پایان شش مضمون ویژگی‌های شهید، اقدامات شهید و برکات این شهادت عظیم، وظیفه مردم، ایام‌الله و نهاد انسانی نیروی قدس را به‌عنوان مضامین سازمان دهنده احصاء نمودند.

نجف علی غلامی (۱۳۹۹) در مقاله‌ای با عنوان «تحلیل امنیت در مکتب شهید سلیمانی» به بررسی اندیشه‌های امنیتی این شهید بزرگوار پرداخته و در پایان چنین نتیجه‌گیری می‌کند تولید امنیت حاج قاسم برای جمهوری اسلامی، تولید و تأمین امنیت پاک و الهی است. او فرماندهی نبود که از هر مسیری تولید امنیت کند. او برای ناامن کنندگان امنیت حرمت جنگی و اخلاق نظامی قائل بود و مردانه و رشادت‌مندانه می‌جنگید.

علی عرفان فر (۱۳۹۹) در مقاله‌ای با عنوان «نقش راهبردی حاج قاسم سلیمانی در شکل‌گیری محور مقاومت و مدیریت توحیدی آن» به بررسی نقش سردار سپهبد قاسم سلیمانی در محور مقاومت

پرداخته است. نتایج به دست آمده نشان می‌دهد که فرمانده شجاع و دلاور نیروی قدس سپاه پاسداران انقلاب اسلامی با داشتن تفکری نظامی، اندیشه استراتژیک و به مانند یک دیپلمات زیرک، به عنوان نیروی فعال در سیاست خارجی کشورمان نقشی مهم ایفا می‌کرد.

درویشی و همکاران (۱۳۹۹) در مقاله‌ای با عنوان «معیارهای انتصاب فرماندهان و مدیران انتظامی در آموزه‌های مکتب شهید سلیمانی» به موضع شناخت معیارهای انتصاب فرماندهان و مدیران انتظامی در آموزه‌های مکتب شهید سلیمانی پرداخته است. در پایان محققین چنین نتیجه گیری نمودند که پلیس برای تحقق اهداف خود در انتصاب فرماندهان و مدیران در تراز انقلاب اسلامی و مکتب شهید سلیمانی، باید فرایند انتصاب فرماندهان و مدیران انتظامی را بر اساس ویژگی‌های شاخص ابعاد سبک فرماندهی مکتب شهید سلیمانی بازخوانی و کارکنانی را منصوب که بیشترین انطباق را با این معیارها داشته باشند.

علوی و اسماعیلی (۱۳۹۷) در مقاله‌ای با عنوان «ارائه الگوی فرماندهی مطلوب از دیدگاه اسلام و بیانات مقام معظم فرماندهی کل قوا (مدظله‌العالی) با رویکرد فراترکیب» به بررسی موضوع پرداخته و در پایان بعد از تحلیل ۸۴ شناسه و دسته‌بندی آن‌ها در ۳۴ مقوله و ۵ طبقه اصلی، مؤلفه‌های معنوی، مدیریتی، نظامی و فردی را مؤلفه‌های فرماندهی مطلوب از دید اسلام و بیانات مقام معظم فرماندهی کل قوا (مدظله‌العالی) بیان کرده و بُعد معنوی را مهم‌ترین عامل دانسته‌اند.

مدیری، محمد (۱۳۹۶) در مقاله‌ای با عنوان «فرماندهی مطلوب از منظر مقام معظم رهبری» به بررسی اندیشه نظامی رهبر معظم انقلاب، به عنوان یکی از مهم‌ترین منابع تبیین الگوی فرماندهی مطلوب است پرداخته و در پایان چنین نتیجه‌گیری می‌نماید پیش‌بینی تهدیدات، افزایش کارآمدی یگان‌ها، پشتیبان کردن دشمن از هجوم، احساس مسئولیت برای تحکیم مبانی اعتقادی کارکنان، تلاش برای به کارگیری روش‌های ابتکاری، حفاظت از ارزش‌های مردمی در دفاع، تمرکز بر راهبردهای ابلاغی و ... از مهم‌ترین شاخصه‌های کارآمد سازی فرماندهی از دیدگاه مقام معظم رهبری می‌باشد.

اسکندری و همکاران (۱۳۹۳) در مقاله‌ای با عنوان «سبک رهبری فرماندهان نظامی از دیدگاه امیرالمؤمنین حضرت علی (ع) در نهج‌البلاغه» با مطالعه نامه‌ها، خطبه‌ها و حکمت‌های آن حضرت در نهج‌البلاغه، سعی نمودند اصول حاکم بر سبک رهبری نظامی ایشان شناسایی و تبیین شود. یافته‌های این پژوهش سبک مطلوب از دید امام علی (ع) سبک اقتضایی مبتنی بر مبانی اعتقادی و تکلیف محور است که در مورد زیردستان، مردم، نزدیکان و دشمنان با راهبردهای مناسب هدایت دلسوزانه، مراعات برادرانه، مراقبت سختگیران و مبارزه جوانمردانه به کار می‌رود.

۲-۱. شاخص‌های فرماندهی از نظر دین مبین اسلام و قرآن

دین اسلام مملو از آموزه‌های دینی در باب شایستگی مدیران و نظام شایسته‌سالاری است و منصب‌ها و مسئولیت‌ها، امانت‌هایی هستند که به اهلش باید واگذار گردد. در قرآن کریم، به معیارها و

ویژگی‌هایی برای بندگان شایسته خدا اشاره شده است که در نظام شایسته‌سالار باید به آن‌ها توجه کرد. پیامبر بزرگ اسلام برای به‌کارگیری شایسته‌ترین افراد به ویژگی‌هایی چون پارسایی، دانایی، توانایی، تعهد و تخصص و غیره توجه داشت. برخی از شایستگی‌های فرماندهی از منظر قرآن به شرح جدول شماره یک محقق ساخته است.

جدول شماره ۱: تعدادی از شاخص‌های فرماندهی از منظر دین مبین اسلام (منبع: منشور تربیتی دانشگاه پدافند هوایی خاتم‌الانبیاء (ص)، ۱۳۹۷: ۵)

شاخص	منبع: قرآن
دانش-تصمیم‌گیری-داوری و قضاوت-نیکوکاری حکمت و خرد و تدبیر-عزت‌نفس سیاسگزاری از خداوند- مشورت‌گیری مدیریت افراد (آموزش زیردستان)-رهبری عدالت فضایل اخلاقی- پایداری و مقاومت صبر و شکیبایی- توکل -توان (قابلیت‌های) اجرایی توان فصل خصومت (مدیریت تعارض)	سوره مبارکه ص/آیه ۱۷؛ سوره مبارکه نمل/آیات ۱۵ و ۱۹؛ سوره مبارکه انبیاء/آیات ۷۹ و ۸۰؛
خدا را حاضر و ناظر بر تمام شئون دیدن	سوره مبارکه کهف/آیه ۹۸؛ سوره مبارکه نمل/آیه ۴۰؛
لیاقت ملاک ارتقاء- علم و توانایی پرهیز از عیب‌جویی-سخن‌چینی، بخل و خشونت	سوره مبارکه بقره/آیه ۲۴۷؛ سوره مبارکه قلم/آیات ۱۳-۸؛ سوره مبارکه بقره/آیه ۳۴
تخصص و تعهد- امید به آینده	سوره مبارکه بقره/آیه ۲۴۷؛ سوره مبارکه زمر/آیه ۵۳؛ مبارکه آل عمران/آیه ۱۴۶
توانا و امین- علم و شناخت	سوره مبارکه نمل/آیه ۳۹ سوره مبارکه یوسف/آیات ۲۱ و ۵۵ سوره مبارکه مجادله/آیه ۱۱
صداقت-امانت‌داری	سوره مبارکه توبه/آیه ۱۱۹ سوره مبارکه قصص/آیه ۲۶

۲-۱-۲. شاخص‌های فرماندهی از منظر نهج‌البلاغه

در نهج‌البلاغه مباحث زیادی در خصوص اخلاق فرماندهی وجود دارد. ویژگی‌ها و سیمای یک فرماندهی نظامی مطلوب که از نهج‌البلاغه برمی‌آید به طور خلاصه به شرح می‌باشد:

۱. سختگیری بر بدکاران در جنگ (نامه ۳۴)؛

۲. صادق بودن با زیردست، مشورت با زیردست، ایفای حق زیردست، برخورد عادلانه و مساوی با زیردست، تکبر نکردن به هنگام برتری (نامه ۵۰)؛
۳. دیر به خشم آمدن، عذر پذیر بودن، رحمت آوردن بر ناتوان، برخورد قدرتمندانه با قدرتمندان و تجاوز نکردن به حقوق زیردستان، نیکی کردن به زیردست و رسیدگی به امور زیردستان، ستایش کردن زیردست خوب، برشمردن کارهای خوب زیردست (نامه ۵۳)؛
۴. ترس از خدا، خیرخواهی برای خدا و پیامبر و امام، پاکدامن بودن، عدم تبعیت از هوای نفس (نامه ۵۶ و نامه ۵۳)؛
۵. ثابت قدم و استوار بودن، سست نبودن و اهمال نکردن، شکایا بودن (خطبه ۱۱ و نامه ۵۳)؛
۶. نترسیدن از دشمن (خطبه ۳۳)؛
۷. دوستدار ستایش نبودن (خطبه ۲۱۶)؛
۸. آموزش زیردستان با عمل خود (حکمت ۷۳ و نامه ۵۳) (کهن و همکاران، ۱۳۹۴: ۱۱۷)

۲-۱-۳. شاخص‌های فرماندهی مطلوب در اندیشه‌های امام خمینی (ره)

- دکتر فیروزآبادی رئیس سابق ستاد کل نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران ویژگی‌ها فرمانده مطلوب از نگاه حضرت امام خمینی (رحمت‌الله علیه) را این گونه برمی‌شمارند:
- ایمان، عالم محضر خداست. خود را در محضر خدا بدانید.
 - شهید نظر می‌کند به وجه الله. خدا خرمشهر را آزاد کرد.
 - شجاعت: در امام واژه ترس وجود نداشت.
 - طمأنینه: قلب مطمئن ایشان، ایمانی محکم را به نمایش می‌گذاشت.
 - تواضع و فروتنی: او فرماندهی بود که بر بازوان رزمندگان خود بوسه زد.
 - محبت و صمیمیت با رزمندگان: ایشان همواره علاقه مراد و مرید بین خود و رزمندگان را دوسویه می‌دید.
 - قاطعیت: ایشان بسیاری از گره‌های کور و بن‌بست‌ها در برنامه‌ریزی رزمی و نظامی را با قاطعیت باز کرد.
 - سازش‌ناپذیری در برابر دشمن: سال‌ها فشار و دشمنی‌های زنجیرهای و گوناگون در روحیه مقاوم ایشان هیچ تأثیری نداشت.
 - شوق آفرینی در جهاد علیه دشمن: ایشان بانفوذ معنوی خود تمامی دل‌ها را منزلگاه حضور خود نموده بود.
 - تقویت بنیه دفاعی: به شدت بر بالا بردن کیفیت و کمیت امکانات دفاعی توجه و تدابیر دقیقی را طرح می‌فرمودند.
 - یاری محرومان و وحدت بین اقوام و مذاهب اسلامی (بوالحسنی، ۱۳۹۸: ۱۸۷).

۲-۱-۴. شاخص‌های فرماندهی مطلوب در اندیشه‌های مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی)

توصیف‌ها، سفارش‌ها و توصیه‌های امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) در ارتباط با مدیران و فرماندهان در بیانات معظم له به‌عنوان شاخص‌های فرماندهی مطلوب که به شرح ذیل ارائه گردیده است قابل تأمل است.

۱. ایمان به خدا (بیانات در ۱۳۸۷/۷/۲۸)؛
۲. توکل (بیانات در ۱۳۸۸/۷/۱۴ و ۱۳۷۱/۸/۲۷)؛
۳. تقوا (بیانات در ۱۳۸۱/۸/۷ و ۱۳۸۷/۲/۱۲)؛
۴. اخلاص (بیانات در ۱۳۷۸/۱/۲۵ و ۱۳۹۱/۳/۲۴)؛
۵. تدبیر (بیانات در ۱۳۸۳/۱۱/۱۰؛ ۱۳۸۸/۱/۱ و ۱۳۹۲/۱/۱)؛
۶. معنویت و عقلانیت (بیانات در ۱۳۸۴/۶/۸؛ ۱۳۸۸/۶/۱۶ و ۱۳۹۰/۳/۱۴)؛
۷. پرکار و پرتلاش (بیانات در ۱۳۷۸/۱/۹؛ ۱۳۷۹/۱۲/۹ و ۱۳۸۰/۳/۱۲)؛
۸. دوری از جاه‌طلبی و مقام‌طلبی (بیانات در ۱۳۸۱/۶/۲۴)؛
۹. دوری از غرور (بیانات در ۱۳۸۴/۷/۱۷ و ۱۳۸۲/۶/۴)؛
۱۰. اهمیت دادن به ارزش‌های اسلامی (بیانات در ۱۳۷۳/۳/۸ و ۱۳۶۹/۱۱/۱۰)؛
۱۱. صداقت در قول و عمل (بیانات در ۱۳۶۹/۶/۲۹)؛
۱۲. شجاعت (بیانات در ۱۳۷۸/۲/۲۹ و ۱۳۸۲/۶/۲۹)؛
۱۳. خودسازی (بیانات در ۱۳۷۱/۴/۱۲)؛
۱۴. روحیه خدمت (بیانات در ۱۳۸۷/۱/۲۵)؛
۱۵. پای بندی به ارزش‌های انقلاب (بیانات در ۱۳۹۲/۱۱/۱۹ و ۱۳۸۷/۲/۳۰ و ۱۳۷۵/۱۱/۱۸)؛
۱۶. صبر و پایداری (بیانات در ۱۳۷۷/۷/۲۶ و ۱۳۸۴/۱۱/۱۹)؛
۱۷. بصیرت انقلابی و دینی (بیانات در ۱۳۹۴/۱/۳۰ و ۱۳۹۳/۸/۲۶ و ۱۳۹۱/۱۰/۲۴)؛
۱۸. فداکاری (بیانات در ۱۳۷۳/۱۱/۱۹ و ۱۳۸۰/۸/۹)؛
۱۹. اعتمادبه‌نفس (بیانات در ۱۳۸۶/۱۰/۱۲ و ۱۳۸۶/۱۰/۱۳)؛
۲۰. امانت‌داری (بیانات در ۱۳۸۶/۱۱/۱۵) پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر مقام معظم رهبری، www.Khamenei.ir.

۲-۱-۵- نوآوری تحقیق

پس از شهادت شهید سلیمانی تا کنون نویسندگان مطالب زیادی در وصف ویژگی‌های مختلف شخصیتی و ابعاد دیگر این شهید بزرگوار به رشته تحریر درآورده‌اند؛ اما شخصیت فرماندهی وی در پیوند با ولایت آن‌طور که شایسته بوده، مورد مذاقه و تبیین نشده بود. در این مقاله برخی شاخص‌های فرماندهی ایشان ذکر شد تا معیاری تسهیل‌کننده برای مسیر راه علاقه‌مندان به شخصیت برجسته و بی

بدیل ایشان باشد. شناخت فرماندهی و مدیریت جهادی، حوزه های عملکردی و شایستگی های معرفتی، اخلاقی و رفتاری این شهید والامقام از جمله نوآوری های این مقاله می باشد که در نوع خود بدیع و نوآورانه است.

۲-۲. مبانی نظری

۲-۲-۱. مکتب^۱

در فرهنگ لغت کمبریج؛ منظور از مکتب نظرات^۲، عقاید^۳ و دیدگاه^۴ است. در فرهنگ لغت لانگمن، مکتب نظر یا طرز تفکر در مورد چیزی است که توسط گروهی از افراد به اشتراک گذاشته می شود. رهبر معظم انقلاب ویژگی های مکتب امام را ابتناء بر جهان بینی، نظام سازی و به روز بودن برشمرد. شهید مطهری مکتب را «یک تئوری کلی و یک طرح جامع و هماهنگ و منسجم می داند که هدف آن تکامل انسان و تأمین سعادت همگانی است. مکتب؛ مجموعه ای منسجم از مبانی فلسفی (چیستی)؛ فلسفه های مضاف (چرایی) و نظریات (چیستی+چرایی) است که الگوهای مختلف حل مسائل در حوزه های گوناگون از آن استخراج می شود (سلیمی، ۱۳۹۹: ۸).

۲-۲-۲. مکتب شهید قاسم سلیمانی

به منظور بررسی مکتب شهید سلیمانی، تعریف «مجموعه ای از اعتقادات محکم و منسجم، رفتارهای مرتبط و نمودهای برخاسته از اعتقادات، خلیات و رفتار است به گونه ای که از فرد شخصیتی الگو و جامع ارائه می کند». سردار سلیمانی مصداق چنین انسانی بود. با نگاه اول به این ویژگی ها، شخصیتی «فیلسوف» از ایشان استنباط می شود در حالی که ایشان فیلسوف و یا دارای مشرب و سبک فلسفی خاصی نبود؛ هر چند می توان از همه رفتارهای ایشان به اصلی از اصول فلسفه اشاره کرد. همان طور که در بیان حضرت امام خامنه ای^(مدظله العالی) و در بیانیه شهادت ایشان آمده بود، شهید حاج قاسم پیرو مکتب حضرت امام خمینی (ره) بود و از این نظر هر آنچه در آموزه های دینی، سیاسی و اجتماعی آمده بود در وجود و رفتار این شهید تجلی داشت (زارعی، ۱۳۹۸: ۸).

۲-۲-۳. فرماندهی

فرماندهی یک امر معنوی، یک نوع رهبری، یک نوع اداره ی همه جانبه و یک چیز متکی به ذهن و احساس و عمل و جسم و روح و با سازمان دهی و شکل سازمانی صحیح است. (مدیری، ۱۳۹۶: ۲۸). بر

نظریه، رشته- 1

2- Options

3 -Beliefs

4 -View

اساس مقررات و آئین‌نامه‌های نیروهای مسلح، فرماندهی این‌گونه آمده است: فرماندهی اختیاراتی است که یک شخص در خدمت به سبب شغل یا درجه و مسئولیتی که دارد در راستای انجام مأموریت محوله به کار می‌برد (فرج پور، ۱۳۹۰: ۴۹). مقام معظم رهبری در جمع فرماندهان سپاه در تاریخ ۶۹/۱۰/۲۲ فرماندهی را این‌گونه توصیف نموده‌اند: فرماندهی یک امر معنوی است که جوهره‌ی آن را رهبری تشکیل می‌دهد و متکی به ذهن، احساس، عمل جسم، روح و فکر است. چیزهایی که یک فرمانده نیاز دارد، تقوا، حلم، بردباری، صبر و پافشاری، استقامت در برابر دشواری‌ها و غلبه بر موانع و توکل به خداوند متعال است (قابل‌دسترسی در سایت WWW.Khamenei.ir). جان سی. گارنت فرماندهی نظامی را «هنری می‌داند که می‌تواند از طریق مطالعه، مشاهده، به‌کارگیری و تجربه کسب شود و گسترش یابد». بر اساس این دیدگاه، نمود فرماندهی نظامی در هر شخصیت، مستلزم رشد ویژگی‌های نیکوی شخصیتی، شناخت و به‌کارگیری اصول شناخته‌شده فرماندهی است که می‌تواند فرمانده را در مأموریت خود موفق سازد (گارنت، ۱۳۷۵: ۱۰۵).

۴-۲-۲. نظرات رهبر معظم انقلاب در خصوص سپهبد شهید حاج قاسم سلیمانی

مطالب زیر بخشی از کلیدواژه‌هایی است که آیت‌الله خامنه‌ای رهبر معظم انقلاب اسلامی در دیدارها و پیام‌ها در سنوات گذشته در توصیف قاسم سلیمانی بیان نموده‌اند:

۱. چهره بین‌المللی مقاومت؛
۲. تربیت‌شده برجسته اسلام و مکتب خمینی؛
۳. شهیدی با شهادتی بزرگ در نتیجه جهاد بزرگ؛ ۴. قوی‌ترین و سرشناس‌ترین فرمانده ضد تروریسم؛
۵. شهیدی که خبیث‌ترین انسان‌ها به ترور او افتخار کردند؛ ۶. فردی دارای اجازه و جایگاه شفاعت؛
۷. تسلط بر عرصه نظامی؛
۸. حفظ تقوا و معنویات در سال‌های بعد دوران دفاع مقدس؛
۹. شجاعت و تدبیر در میدان‌های نظامی و سیاسی؛
۱۰. مراقبت از حدود شرعی؛
۱۱. مشاور فعال و پشتیبان بزرگ عناصر مؤمن و مرجعیت عراق؛ ۱۲. اخلاص و دوری از تظاهر و ریا؛
۱۳. ایستادگی در برابر آمریکا؛
۱۴. بی‌پروا از دشمن و حرف این‌وآن، همچنین تحمل زحمت؛
۱۵. پر کردن دست فلسطینی‌ها برای مقاومت؛ ۱۶. نقش برجسته و ممتاز در تقویت و حفظ حزب‌الله؛
۱۷. انقلابی‌گری در عین دوری از حزب و جناح‌های داخلی؛
۱۸. عمل‌گرا و شجاع بودن
۱۹. مجاهدات فداکارانه به همراه برادران مجاهد از کشورهای منطقه؛ (رستمی، ۱۳۹۸: ۵۶).

۵-۲-۲. شاخص‌های فرماندهی شهید سلیمانی

سردار سلیمانی همچون مالک اشتر، شجاع در میدان رزم، خاضع در برابر مقتدا و فداکار برای مردم بود؛ و همچون میثم تمار، سال‌ها چوبه دار خویش بر دوش می‌کشید و آماده شهادت بود. برخی از خصایص و شاخص‌های فرماندهی ناب و مبتنی بر نظام توحیدی در شخصیت و شاکله فکری سردار سلیمانی که ایشان را تبدیل به یک فرمانده مخلص ولایی بسیار توانمند و راهبردی نموده بود به طور خلاصه به شرح ذیل می‌باشد:

۱. شناخت موقعیت‌ها، هوشیاری، دشمن‌شناسی و بصیرت؛

۲. قوت و صلابت؛
۳. کار و تلاش مضاعف؛
۴. همت، اراده و اعتماد به نفس؛
۵. احساس مسئولیت و انسجام؛
۶. سلامت اقتصادی و ساده زیستی؛
۷. پرهیز از ویژه خواری نزدیکان؛
۸. ترس از خدا و مهار هوای نفس؛
۹. ولایت پذیری از امام جامعه و پیروی از راه او؛
۱۰. دلسوزی در امر مسلمانان، مهرورزی بر مردم و سختگیری بر مستکبران و دشمنان عرفانی فر، ۱۳۹۸: ۶۹).

۲-۶. نقش راهبردی سردار سلیمانی در منطقه و محور مقاومت

از ابتدای شروع بحران در سوریه، جمهوری اسلامی ایران راهبرد اصلی خود را بر پایه حفظ و بقای بشار اسد در قدرت تعریف نمود و از سوی دیگر جبهه مخالف یعنی امریکا و هم پیمانان منطقه‌ای آن، راهبرد خود را بر پایه سرنگونی بشار و حذف او از قدرت تعریف کردند؛ اصلی ترین دشمن در جبهه سوریه بر پایه اصل بشار زدایی تعریف می شد و علیرغم وجود اختلافاتی میان هم پیمانان منطقه‌ای امریکا در تعامل با پرونده سوریه، این کشورها در یک مقوله و آن هم حذف بشار اسد از قدرت کنار یکدیگر قرار گرفته بودند و در سوی مقابل جمهوری اسلامی ایران به عنوان یکی از حامیان اصلی نظام بشار اسد وارد این کشور شد و در مسیر حمایت از نظام حاکم در عرصه های مختلف، نظامی - امنیتی، سیاسی، اقتصادی و رسانه ای گام برداشت و در این مسیر به دنبال تحقق مجموعه ای از اهداف راهبردی از جمله بقای بشار اسد و حفظ سوریه در محور مقاومت بود. بعد از قدرت گرفتن گروه های معارض تروریستی در پرتو حمایت منطقه ای و بین المللی از این گروه ها و تزریق عناصر تروریستی از خارج به داخل سوریه، موازنه نظامی در عرصه میدانی با توجه به حمایت و پشتیبانی غرب و حوزه عربی به نفع گروه های معارض بر هم خورد و تا سال ۲۰۱۴ م بیش از ۷۰ درصد جغرافیای سوریه در اختیار جریان های مخالف نظام حاکم قرار گرفت (عرفانی فر، ۱۳۹۸: ۷۴). یکی دیگر از شاهکارهای سردار سلیمانی در مدیریت پرونده سوریه که از آن می توان به عنوان یک پیوست بعد از شکل گیری ائتلاف راهبردی میان ایران و روسیه نام برد و به موجب آن زمینه برای تقابل حداکثری با گروه های تروریستی و مهار آنها در عرصه نبردهای میدانی فراهم شد؛ قدرت ایشان در شبکه سازی نیروهای محلی و بومی می باشد که در پرتو آن محور مقاومت توانست زمینه را برای مقابله با گروه های تروریستی و اعاده حاکمیت دمشق بر بخش اعظمی از جغرافیای از دست رفته خود فراهم سازد به گونه ای که در حال حاضر و پس از گذشت هشت سال از بحران سوریه، بشار اسد رئیس جمهوری این کشور همچنان قدرت را در این کشور در اختیار دارد و این مسئله در نگاه اول بیانگر شکست دشمن در اجرای راهبردهای خود و پیروزی

جمهوری اسلامی ایران یا به تعبیر دیگر محور مقاومت در عمل بخشیدن به راهبردهای خود در سوریه می‌باشد که این امر به‌طور کامل مرهون تدبیر هوشمندانه فرمانده نیروی قدس سپاه سپهبد شهید حاج قاسم سلیمانی هست. دستاوردها و شاهکارهای سردار سلیمانی در پرونده سوریه بسیار گسترده می‌باشد که بخش اعظم آن در این قلم نمی‌گنجد؛ اما مهم‌ترین این اقدامات به‌قرار زیر می‌باشد:

۱. عینیت‌بخشی به راهبرد حفظ و بقای نظام سوریه و شخص بشار اسد؛
۲. شکل‌گیری ائتلاف و شراکت راهبردی میان ایران و روسیه در عرصه نظامی-امنیتی؛
۳. شبکه‌سازی نیروهای محلی و بومی (زینیون، فاطمیون، حیدریون، دفاع وطنی)؛
۴. مهار تروریسم؛
۵. بازگشایی گذرگاه راهبردی و استراتژیک بو کمال - قائم (عرفانی فر، ۱۳۹۸: ۷۶).

۲-۷. الگوی فرماندهی مطلوب

برابر ابلاغیه بازرسی ستاد کل ن.م به شماره نامه ۲۰/۹۸۰۳۰/ف ک مورخه ۱۳۹۶/۳/۲۴ ابعاد و شاخص‌های فرماندهی و مدیریت جهادی به شرح جداول ذیل است.

جدول شماره ۲: الگوی فرماندهی مطلوب (فرماندهی و مدیریت جهادی) ابلاغی ستاد کل ن.م (منبع: بوالحسنی و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۸۴)

شاخص	بعد
هدایت و رهبری	فرماندهی و مدیریت جهادی
تفکر راهبردی و تحول‌گرایی	
روحیه بسیجی و جهادی	
عمل انقلابی	
تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری	
سازمان‌دهی و هماهنگی	
برنامه‌ریزی	
نظارت و پیگیری	

جدول شماره ۳: الگوی فرماندهی مطلوب (شایستگی‌های معرفتی) ابلاغی ستاد کل ن.م (منبع: بوالحسنی و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۸۵).

شاخص	بعد
ولایت مداری و تکلیف‌گرایی	شایستگی‌های معرفتی، اخلاقی و رفتاری
بصیرت	
امر به معروف و نهی از منکر	
صداقت و امانت‌داری	
عدالت محوری	
حسن خلق و سعه صدر	
شجاعت	
ساده زیستی	

جدول شماره ۴: الگوی فرماندهی مطلوب (حوزه عملکرد) ابلاغی ستاد کل ن.م (منبع: بوالحسنی و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۸۵).

شاخص	بعد
تحقق فرمان‌ها، تدابیر و مصوبات	حوزه‌های عملکردی
قانون مداری و ضابطه گرایی	
اشراف اطلاعاتی و سازمانی	
توانایی‌ها و تخصص‌ها	
رشد و تعالی سرمایه انسانی	
معیشت و منزلت	
سلامت و آمادگی جسمانی	
انضباط مالی و اقتصادی	
ایمنی و محیط‌زیست	

با مراجعه به اسناد و مدارک، چارچوب نظری پژوهش در خصوص شاخص بررسی فرماندهی در مکتب شهید سلیمانی، همان الگوی ستاد کل می‌باشد که بر اساس شکل شماره ۱ خواهد بود:

شکل شماره ۱: چارچوب نظری تحقیق

فرماندهی و مدیریت جهادی:

یک فرمانده و مدیر جهادی دارای ویژگی‌هایی مانند هدایت و رهبری، تفکر راهبردی و تحول‌گرایی، روحیه بسیجی و جهادی و عمل انقلابی است فرماندهی و مدیریت جهادی الگوی مطلوب از نگاه رهبر انقلاب است (سرلشگر موسوی، فرمانده محترم ارتش جمهوری اسلامی ایران، ۱۴۰۰/۱۰/۲)

شایستگی‌های معرفتی، اخلاقی و رفتاری:

شایستگی فرمانده، ابزار کلیدی در مدیریت منابع انسانی است. این بخش به خصوصیات ذاتی، شناختی و معرفتی فرمانده مانند ولایت مداری و تکلیف‌گرایی، بصیرت، امر به معروف و نهی از منکر، صداقت و امانت‌داری، عدالت محوری، حسن خلق و سعه صدر، شجاعت و ساده زیستی اشاره دارد.

حوزه عملکردی:

این حوزه به عمل، اجرا و عملکرد فرماندهان در حوزه‌های اشراف اطلاعاتی و سازمانی توانایی‌ها و تخصص‌ها، رشد و تعالی سرمایه انسانی، معیشت و منزلت، سلامت و آمادگی جسمانی کارکنان و زیر مجموعه می‌پردازد (محقق ساخته، ۱۴۰۱).

۳. روش تحقیق

نوع پژوهش کاربردی و به روش توصیفی تحلیلی بوده که از توانمندی نهفته در پژوهش کیفی استفاده گردید. ابزار گردآوری داده‌ها، فیش‌برداری از منابع، مقالات علمی و پژوهشی موجود و مصاحبه با خبرگان استفاده شده است. جامعه آماری اسنادی در این تحقیق شامل اطلاعات و منابعی است که در رابطه با معیارهای فرماندهی شهید سلیمانی و معانی و مفاهیم مرتبط با این حوزه اشاره داشته‌اند. جامعه آماری خبرگان، کلیه اساتید و فرماندهان نظامی می‌باشد که در این حوزه فعالیت داشته و به‌صورت گلوله برفی تعداد نه نفر به‌عنوان نمونه انتخاب شدند. ویژگی‌های آن به شرح ذیل می‌باشد:

- دارای مدرک تحصیلی دکتری و کارشناسی ارشد

- دارای حداقل سه سال سابقه کار در محل راهبردی

- آشنا با موضوع تحقیق و حوزه‌های دفاعی و نظامی و محور مقاومت

- آشنا با شخصیت‌های فردی و فرماندهی شهید حاج قاسم سلیمانی

در بخش کیفی از تکنیک فیش‌برداری و با تحلیل محتوا و نرم‌افزار MAXQDA بر روی اسناد و مدارک و مرور ادبیات و مصاحبه برای رسیدن به شاخص استفاده شده است. شاخص‌های ارائه شده پس از تبادل نظر با تعداد نه نفر از صاحب‌نظران در حوزه‌های مرتبط به دست آمده و دیدگاه‌های اصلاحی آنها نیز اعمال گردیده است و از روایی لازم برخوردار است. ملاک انتخاب افراد نیز، دانش آکادمیک و تجربه تخصصی در حوزه‌های نظامی و دفاعی بوده است. با توجه به این که محقق ضمن فیش‌برداری، منابع مربوطه به‌طور دقیق ذکر و در ذیل هر مطلب درج نموده است، بنابراین پایایی مطالب توسط مدارک علمی انتخابی مشخص گردیده است.

۴. تجزیه و تحلیل داده‌ها

به‌منظور گردآوری اطلاعات و داده‌های کیفی با نه نفر از خبرگان و صاحب‌نظران^۱ حوزه پژوهش مصاحبه به عمل آمد. تحلیل محتوایی حاصل از مصاحبه با صاحب‌نظران در رابطه با ویژگی‌های آن شهید به شرح ذیل می‌باشد:

۱. اعتماد به خدا؛ ۲. متخلق به اخلاق اسلامی؛

۳. متین، متقی و معتقد به قیود اسلامی؛ ۴. مشورت در فرایند تصمیم‌گیری به‌ویژه در شرایط بحران؛

۵. ریسک‌پذیری؛ ۶. ایجاد انگیزه و ابتکار؛

۷. ایمان به یاری خداوند؛ ۸. مدیریت بحران و فرماندهی بر صحنه‌های جنگ؛

۹. خضوع در بین مردم و جدیت در برخورد با شخصیت‌ها و مسئولین؛ ۱۰. ایمان به هدف؛

۱۱. علم و قدرت؛ ۱۲. شجاعت و قاطعیت؛

۱- مصاحبه خبرگی در دانشگاه پدافند هوایی خاتم‌الانبیاء، با حضور شش تن از اساتید این حوزه و سه دانشجوی

دکتری در رشته‌های مختلف راهبردی نظامی

۱۳. شهیدی با شهادتی بزرگ در نتیجه جهاد بزرگ؛
 ۱۴. توکل بر خدا؛
 ۱۵. عمل گرا و شجاع بودن؛
 ۱۶. تفکر و عملکرد جهادی؛
 ۱۷. آگاهی از جزئیات عملیات روزانه و توانمندی‌ها و سطح آمادگی یگان؛
 ۱۸. خوش خلق و خونسرد در عملکرد؛
 ۱۹. توانایی ایجاد نظم در محیط بی‌نظم؛
 ۲۰. سخن اثرگذار و قانع کننده؛
 ۲۱. دارای الگوی تفکر انتقادی؛
 ۲۲. تلاش بی‌وقفه در طول سالیان خدمت؛
 ۲۳. درک راهبردی در محاسبه قدرت و رفتار دشمن؛
 ۲۴. شجاعت و تدبیر در میدان‌های نظامی و سیاسی؛
 ۲۵. مشاور فعال و پشتیبان بزرگ عناصر مؤمن و مرجعیت عراق؛
 ۲۶. مؤمن و ولایتمدار؛
 ۲۷. عمل به تعهد و قول؛
 ۲۸. برنامه‌ریزی و اجرای دقیق؛
 ۲۹. اخلاص و دوری از تظاهر و ریا؛
 ۳۰. صداقت؛
 ۳۱. کار بر اساس تکلیف؛
 ۳۲. تواضع و فروتنی؛
 ۳۳. سرعت، عمل‌گرایی، فهم سیاسی، قدرت عملیاتی؛
 ۳۴. مشتاق شهادت؛
 ۳۵. تمسک به نصرت الهی و عدم یأس.
- پس از بررسی و مطالعه اسناد و مدارک و مصاحبه با خبرگان، از روش تحلیل محتوای کیفی (توصیفی - استنباطی) ۱۱۴ شاخص در مورد فرماندهی شهید سلیمانی احصاء و دسته‌بندی شد که پس از اخذ نظرات اصلاحی خبرگان، نتیجه اعتبارسنجی یافته‌های تحقیق به شرح جدول زیر ارائه می‌گردد:

جدول ۵: مفهوم برداری (کد گذاری باز) از بیانات و فرامین مقام معظم رهبری، اسناد و مدارک و مصاحبه با خبرگان در رابطه با ویژگی‌های فرماندهی در مکتب شهید سلیمانی

منبع	گزاره	شناسه	مفهوم
نهج‌البلاغه، حکمت ۷۳ و نامه ۵۳	لَسَّخَاءَ مَا كَانَ ابْتِدَاءَ فَأَمَّا مَا كَانَ عَنْ مَسْأَلَةِ فَخَيَاءٍ وَ تَذَمُّمٍ	C1	سخاوت و رسیدگی به زیر دستان
(سوره مبارکه ص/آیه ۱۷)	اصْبِرْ عَلَىٰ مَا يَقُولُونَ وَادْكُرْ عَبْدَنَا دَاوُودَ ذَا الْأَيْدِ إِنَّهُ أَوَّابٌ	C2	توانمندی و اجرا
مصاحبه با خبرگان	شجاعت، ریسک‌پذیری و خطر پذیری یکی از ویژگی‌های شهید بود.	C3	ریسک‌پذیری
(بیانات در مورخه ۱۳۹۹/۹/۲۶)	ایرانی‌ها به خودشان افتخار کنند که مردی از میان آنها از یک روستای دورافتاده برمخیزد، تلاش و خودسازی میکند، به چهره‌ی درخشان و قهرمان امت اسلامی تبدیل میشود.	C4	پرکار و پرتلاش

جدول شماره ۶: مؤلفه‌های فرماندهی در مکتب شهید سلیمانی

ردیف	عناوین مؤلفه‌ها	میزان فراوانی و تعداد شاخص
۱	فرماندهی و مدیریت جهادی	۲۵ مورد
۲	شایستگی‌های معرفتی	۴۰ مورد
۳	حوزه عملکرد	۳۸ مورد

جدول شماره ۷: دسته‌بندی تحلیل ویژگی‌های فرماندهی در مکتب شهید سلیمانی

مؤلفه	ردیف	شاخص	منبع
فرماندهی و مدیریت جهادی	۱	اشراف اطلاعاتی و سازمانی	(بوالحسنی و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۸۵)
	۲	آگاهی از جزئیات عملیات روزانه، توانمندی‌ها، سطح آمادگی، کارایی و همیشه در میدان	(مصاحبه با خبرگان)
	۳	رسیدگی و آموزش زیردستان با عمل خود	نهج‌البلاغه، حکمت ۷۳ و نامه ۵۳
	۴	پرکار و پرتلاش و خوساخته	(بیانات در ۱۴۰۱/۹/۲۶)
	۵	تسلط بر عرصه نظامی	(رستمی، ۱۳۹۸: ۵۶)
	۶	تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری	سوره مبارکه ص/آیه ۱۷؛ سوره مبارکه نمل/آیات ۱۵ و ۱۹؛ سوره مبارکه انبیاء/آیات ۷۹ و ۸۰؛ (بوالحسنی و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۸۵)
	۷	تفکر راهبردی و تحول‌گرایی	(بوالحسنی و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۸۵) (مصاحبه با خبرگان)
	۸	روحیه، تفکر و عملکرد بسیجی و جهادی	(بوالحسنی و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۸۵) (مصاحبه با خبرگان)
	۹	تقویت بنیه دفاعی	(بوالحسنی و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۸۵)
	۱۰	تکبر نکردن به هنگام برتری	(نهج‌البلاغه، نامه ۵۰)
	۱۱	دارا بودن توان (قابلیت‌های) اجرایی	(سوره مبارکه ص/آیه ۱۷) (سوره مبارکه نمل/آیات ۱۵ و ۱۹) (سوره مبارکه انبیاء/آیات ۷۹ و ۸۰)

۸۰			
(مصاحبه با خبرگان)	ایجاد نظم در محیط بی نظم	۱۲	
(مصاحبه با خبرگان)	سرعت، عمل گرایی، فهم سیاسی، قدرت عملیاتی	۱۳	
(مصاحبه با خبرگان)	درک راهبردی در محاسبه قدرت و رفتار دشمن	۱۴	
(مصاحبه با خبرگان)	ریسک پذیری	۱۵	
(بوالحسنی و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۸۵)	سازش ناپذیری در برابر دشمن	۱۶	
(بوالحسنی و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۸۵)	سازمان دهی و هماهنگی و برنامه ریزی و اجرای دقیق	۱۷	
(بوالحسنی و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۸۵)	سلامت و آمادگی جسمانی	۱۸	
(بیانات در ۱۳۷۸/۲/۲۹ و ۱۳۸۲/۶/۲۹) (بوالحسنی و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۸۵) (مصاحبه با خبرگان)	شجاعت و قاطعیت در میدان نبرد و عمل گرا بودن	۱۹	
(سوره مبارکه ص/آیه ۱۷) (سوره مبارکه نمل/آیات ۱۵ و ۱۹) (سوره مبارکه انبیاء/آیات ۷۹ و ۸۰)	مدیریت افراد	۲۰	
(مصاحبه با خبرگان)	مدیریت بحران و فرماندهی بر صحنه های جنگ	۲۱	
(سوره مبارکه ص/آیه ۱۷) (سوره مبارکه نمل/آیات ۱۵ و ۱۹) (سوره مبارکه انبیاء/آیات ۷۹ و ۸۰) نهج البلاغه، نامه ۵۳	مشورت در فرایند تصمیم گیری به ویژه در شرایط بحران	۲۲	
(مصاحبه با خبرگان)	ایجاد انگیزه و ابتکار	۲۳	
(عرفانی فر، ۱۳۹۸: ۶۹)	پرهیز از ویژه خواری نزدیکان	۲۴	
(سوره مبارکه ص/آیه ۱۷) (سوره مبارکه نمل/آیات ۱۵ و ۱۹) (سوره مبارکه انبیاء/آیات ۷۹ و ۸۰) (بوالحسنی و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۸۵)	هدایت و رهبری	۲۵	
(عرفانی فر، ۱۳۹۸: ۶۹)	احساس مسئولیت و انسجام	۲۶	سایستگی های

بیانات در ۱۳۷۸/۱/۲۵ و ۱۳۹۱/۳/۲۴ (رستمی، ۱۳۹۸: ۵۶) (مصاحبه با خبرنگار)	اخلاص و دوری از تظاهر و ریا	۲۷	معرفتی، اخلاقی و رفتاری
(مصاحبه با خبرنگار)	اعتماد به خدا	۲۸	
(بیانات در ۱۳۸۶/۱۰/۱۲ و ۱۳۸۶/۱۰/۱۳) (عرفانی فر، ۱۳۹۸: ۶۹)	همت، اراده و اعتماد به نفس	۲۹	
(بوالحسنی و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۸۵)	امربه معروف و نهی از منکر	۳۰	
(سوره مبارکه بقره/آیه ۲۴۷) (سوره مبارکه زمر/آیه ۵۳) (مبارکه آل عمران/آیه ۱۴۶)	امید به آینده	۳۱	
(مصاحبه با خبرنگار)	ایمان به هدف	۳۲	
(بیانات در ۱۳۹۴/۱/۳۰ و ۱۳۹۳/۸/۲۶ و ۱۳۹۱/۱۰/۲۴) (بوالحسنی و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۸۵) (عرفانی فر، ۱۳۹۸: ۶۹)	بصیرت انقلابی و دینی	۳۳	
(رستمی، ۱۳۹۸: ۵۶)	بی پروا از دشمن و حرف این و آن، همچنین تحمل زحمت	۳۴	
(نهج البلاغه، نامه ۵۶ و نامه ۵۳)	پاکدامن بودن	۳۵	
(سوره مبارکه ص/آیه ۱۷) (سوره مبارکه نمل/آیات ۱۵ و ۱۹) (سوره مبارکه انبیاء/آیات ۷۹ و ۸۰) (بیانات در ۱۳۷۷/۷/۲۶ و ۱۳۸۴/۱۱/۱۹)	صبر و پایداری و مقاومت	۳۶	
(نهج البلاغه نامه ۵۶ و نامه ۵۳) (عرفانی فر، ۱۳۹۸: ۶۹) (رستمی، ۱۳۹۸: ۵۶)	ترس از خدا و تقوا و مهار هوای نفس	۳۷	
(مصاحبه با خبرنگار)	تمسک به نصرت الهی و عدم یاس	۳۸	
(بوالحسنی و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۸۵) (مصاحبه با خبرنگار)	تواضع و فروتنی	۳۹	
(نهج البلاغه، خطبه ۱۱ و نامه ۵۳)	ثابت قدم و استوار بودن	۴۰	
(بوالحسنی و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۸۵)	حسن خلق و سعه صدر	۴۱	
(بیانات در ۱۳۷۱/۴/۱۲)	خودسازی	۴۲	
(بیانات در ۱۳۸۴/۷/۱۷)	دوری از جاه طلبی و مقام طلبی و غرور	۴۳	

(بیانات در ۱۳۸۲/۶/۴)		
(بیانات در ۱۳۸۱/۶/۲۴)		
نهج البلاغه، خطبه ۲۱۶	دوستدار ستایش نبودن	۴۴
(نهج البلاغه، نامه ۵۳)	دیر به خشم آمدن	۴۵
(نهج البلاغه، نامه ۵۳)	رحمت آوردن بر ناتوان	۴۶
(نهج البلاغه، نامه ۵۳)	رسیدگی به امور زیردستان	۴۷
(سوره مبارکه ص/آیه ۱۷) (سوره مبارکه نمل/آیات ۱۵ و ۱۹) (سوره مبارکه انبیاء/آیات ۷۹ و ۸۰)	سپاسگزاری از خداوند	۴۸
(نهج البلاغه، نامه ۵۳)	ستایش کردن زیردست خوب	۴۹
(رستمی، ۱۳۹۸: ۵۶)	سخن اثرگذار و قانع کننده	۵۰
نهج البلاغه نامه ۵۳	صادق بودن با زیردست	۵۱
(سوره مبارکه توبه/آیه ۱۱۹) (سوره مبارکه قصص/آیه ۲۶) (مصاحبه با خبرگان) (بیانات در ۱۳۶۹/۶/۲۹)	صداقت در قول و عمل	۵۲
(بوالحسنی و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۸۵)	طمأنینه	۵۳
نهج البلاغه، نامه ۵۳	عذر پذیر بودن	۵۴
(سوره مبارکه ص/آیه ۱۷) (سوره مبارکه نمل/آیات ۱۵ و ۱۹) (سوره مبارکه انبیاء/آیات ۷۹ و ۸۰)	عزت نفس	۵۵
(سوره مبارکه بقره/آیه ۲۴۷) (سوره مبارکه قلم/آیات ۱۳-۸) (سوره مبارکه بقره/آیه ۳۴) (مصاحبه با خبرگان)	علم و شناخت	۵۶
(مصاحبه با خبرگان)	متدین، متقی و معتقد به قیود اسلامی	۵۷
(مصاحبه با خبرگان)	مراقبت از حدود شرعی	۵۸
(بوالحسنی و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۸۵)	مردم دوستی و یاری محرومان	۵۹
(بیانات در ۱۳۸۴/۶/۸؛ ۱۳۸۸/۶/۱۶ و ۱۳۹۰/۳/۱۴)	معنویت و عقلانیت	۶۰
(مصاحبه با خبرگان)	مؤمن و ولایتمدار	۶۱
(نهج البلاغه، خطبه ۳۳)	نترسیدن از دشمن	۶۲
(سوره مبارکه ص/آیه ۱۷) (سوره مبارکه نمل/آیات ۱۵ و ۱۹) (سوره مبارکه انبیاء/آیات ۷۹ و ۸۰)	نیکوکاری	۶۳

۸۰			
(بوالحسنی و همکاران، ۱۳۹۸:۱۸۵)	انضباط مالی و اقتصادی	۶۴	حوزه عملکردی
(رستمی، ۱۳۹۸:۵۶)	انقلابی گری در عین دوری از حزب و جناح‌های داخلی	۶۵	
(بیانات در ۱۳۷۳/۳/۸ و ۱۳۶۹/۱۱/۱۰)	اهمیت دادن به ارزش‌های اسلامی	۶۶	
(نهج‌البلاغه، نامه ۵۰)	ایفای حق زبردست	۶۷	
(بوالحسنی و همکاران، ۱۳۹۸:۱۸۵)	ایمنی و محیط‌زیست	۶۸	
(نهج‌البلاغه، نامه ۵۰)	برخورد عادلانه و مساوی با زبردست	۶۹	
(نهج‌البلاغه، نامه ۵۳)	برخورد قدرتمندانه با قدرتمندان تجاوز نکردن به حقوق زبردستان	۷۰	
(بیانات در ۱۳۹۲/۱۱/۱۹ و ۱۳۸۷/۲/۳۰ و ۱۳۷۵/۱۱/۱۸)	پای بندی به ارزش‌های انقلاب اسلامی	۷۱	
(بوالحسنی و همکاران، ۱۳۹۸:۱۸۵)	تحقق فرمان‌ها، تدابیر و مصوبات	۷۲	
(سوره مبارکه بقره/آیه ۲۴۷) (سوره مبارکه زمر/آیه ۵۳) (مبارکه آل عمران/آیه ۱۴۶) (بوالحسنی و همکاران، ۱۳۹۸:۱۸۵)	تخصص و تعهد	۷۳	
(سوره مبارکه ص/آیه ۱۷) (سوره مبارکه نمل/آیات ۱۵ و ۱۹) (سوره مبارکه انبیاء/آیات ۷۹ و ۸۰) (بیانات در ۱۳۸۳/۱۱/۱۰؛ ۱۳۸۸/۱/۱ و ۱۳۹۲/۱/۱) (مصاحبه با خبرگان) (رستمی، ۱۳۹۸:۵۶)	تدبیر	۷۴	
(مصاحبه با خبرگان)	تلاش بی‌وقفه در طول سالیان خدمت	۷۵	
(سوره مبارکه ص/آیه) (سوره مبارکه نمل/آیات ۱۵ و ۱۹) (سوره مبارکه انبیاء/آیات ۷۹ و ۸۰)	توان فصل خصومت (مدیریت تعارض)	۷۶	
(مصاحبه با خبرگان)	خضوع در بین مردم و جدیت در برخورد با شخصیت‌ها و مسئولین	۷۷	
(مصاحبه با خبرگان)	خوش خلق و خونسرد در عملکرد	۷۸	

دارای الگوی تفکر انتقادی	۷۹	(مصاحبه با خبرگان)
دانش	۸۰	(سوره مبارکه ص/آیه ۱۷) (سوره مبارکه نمل/آیات ۱۵ و ۱۹) (سوره مبارکه انبیاء/آیات ۷۹ و ۸۰)
داوری و قضاوت	۸۱	(سوره مبارکه ص/آیه ۱۷) (سوره مبارکه نمل/آیات ۱۵ و ۱۹) (سوره مبارکه انبیاء/آیات ۷۹ و ۸۰)
دلسوزی در امر مسلمانان، مهرورزی بر مردم و سختگیری بر مستکبران و دشمنان	۸۲	(عرفانی فر، ۱۳۹۸: ۶۹)
رشد و تعالی سرمایه انسانی	۸۳	(بوالحسنی و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۸۵)
روحیه خدمت و تلاش بی‌وقفه در طول سالیان متمادی	۸۴	(بیانات در ۱۳۸۷/۱/۲۵) (مصاحبه با خبرگان)
سست نبودن و اهمال نکردن	۸۵	(نهج البلاغه، خطبه ۱۱ و نامه ۵۳)
سلامت اقتصادی و ساده زیستی	۸۶	(بوالحسنی و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۸۵) (عرفانی فر، ۱۳۹۸: ۶۹)
شوق آفرینی در جهاد علیه دشمن	۸۷	(بوالحسنی و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۸۵)
عدالت محوری	۸۸	(سوره مبارکه ص/آیه ۱۷) (سوره مبارکه نمل/آیات ۱۵ و ۱۹) (سوره مبارکه انبیاء/آیات ۷۹ و ۸۰) (بوالحسنی و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۸۵)
عدم تبعیت از هوای نفس	۸۹	نهج البلاغه، نامه ۵۳ و نامه ۵۶
عمل انقلابی	۹۰	(بوالحسنی و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۸۵)
عمل به تعهد و قول	۹۱	(سوره مبارکه بقره/آیه ۲۴۷) (سوره مبارکه زمر/آیه ۵۳) (مبارکه آل عمران/آیه ۱۴۶) (مصاحبه با خبرگان)

۹۲	فداکاری	(بیانات در ۱۳۷۳/۱۱/۱۹ و ۱۳۸۰/۸/۹)
۹۳	قانون مداری و ضابطه گرایی	(بوالحسنی و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۸۵)
۹۴	قوت و صلابت	(عرفانی فر، ۱۳۹۸: ۶۹)
۹۵	کار بر اساس تکلیف و تلاش مضاعف	(مصاحبه با خبرگان) (عرفانی فر، ۱۳۹۸: ۶۹)
۹۶	لیاقت	(سوره مبارکه بقره/ آیه ۲۴۷) (سوره مبارکه قلم/ آیات ۱۳-۸) (سوره مبارکه بقره/ آیه ۳۴)
۹۷	متخلق به اخلاق اسلامی	(مصاحبه با خبرگان)
۹۸	محبت و صمیمیت با رزمندگان	(بوالحسنی و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۸۵)
۹۹	معیشت و منزلت	(بوالحسنی و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۸۵)
۱۰۰	ملاک ارتقا علم و توانایی	(سوره مبارکه بقره/ آیه ۲۴۷) (سوره مبارکه قلم/ آیات ۱۳-۸) (سوره مبارکه بقره/ آیه ۳۴)
۱۰۱	نظارت و پیگیری	(بوالحسنی و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۸۵)
۱۰۲	وحدت بین اقوام و مذاهب اسلامی	(بوالحسنی و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۸۵)
۱۰۳	ولایت مداری و تکلیف گرایی و پیروی از راه امام جامعه	(بوالحسنی و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۸۵) (عرفانی فر، ۱۳۹۸: ۶۹) (مصاحبه با خبرگان)

۵. نتایج و پیشنهادها

نتیجه گیری:

توجه و پژوهش در زمینه‌ی فرماندهی مطلوب امری ضروری در نیروهای مسلح محسوب می‌شود. فرماندهی هر ساختار نظامی بسته به سیاست‌های کلان حکومتی، استراتژی‌های رهبری آن، تهدیدات و فرصت‌های بالقوه نوع فرهنگ ملی، مذهبی و بومی آن کشور می‌تواند متفاوت و مجزا باشد که نمونه بارز آن را می‌توان در فرماندهی شهید سلیمانی ملاحظه نمود که مدل فرماندهی آن متأثر از فرهنگ اسلامی و ملی آن بود. شهید سلیمانی نمونه‌ای از یک فرمانده موفق و مکتبی و ولایت مدار است. ایشان در مسئولیت‌هایش به مفاهیم خوش‌خویی، مهربانی، گذشت، مشاوره در تصمیم‌گیری و تلاش در جهت خشنودی و اعتماد به خدا عمل کرد و تربیت قرآنی را در زندگی پیشه خود ساخته بود.

در پاسخ به سؤال اصلی تحقیق، با توجه به مطالعات نظری، مصاحبه با خبرگان و هم‌چنین با توجه به یافته‌های پژوهش و تجزیه و تحلیل انجام‌شده، ۱۰۳ شاخص (به شرح جدول شماره ۶ پیش‌گفته) که هر کدام به‌گونه‌ای مرتبط با ویژگی‌های فرماندهی در مکتب شهید سلیمانی است، در سه حوزه فرماندهی و مدیریت جهادی (با ۲۵ شاخص)، شایستگی‌های معرفتی، اخلاقی و رفتاری (۴۰ شاخص) و حوزه عملکردی (۳۸ شاخص) احصاء شده است. فرماندهی شهید سپهبد حاج قاسم سلیمانی با ترکیب خصوصیات فردی و سازمانی وی که حاوی سجایای اخلاقی و دینی به همراه علم و دانش بود، می‌تواند نمونه یک الگو برای فرماندهی در عرصه نظامی باشد. در سبک فرماندهی شهید سلیمانی با زیردستان از سبک هدایت دلسوزانه و با نزدیکان از سبک مراقبت سخت‌گیرانه و با مردم با سبک مراعات برادرانه و با دشمن با سبک مقابله جوانمردانه استفاده می‌شود. الگوی که از آن می‌توان به سبک فرماندهی حکیمانه یاد نمود. شایان ذکر است اخیراً پژوهش‌های زیادی به موضوع شهید سلیمانی و شناسایی مکتب ایشان پرداخته‌اند. به‌عنوان مثال در پژوهش‌های انجام شده خانی و محمدی (۱۳۹۹)، غلامی (۱۳۹۹) و درویشی و همکاران (۱۳۹۹)، پژوهشگران به عوامل گوناگون شخصیت شهید در ابعاد مختلف اشاره نموده‌اند و این در حالی است که در پژوهش حاضر افزون بر شناسایی و توصیف شخصیت شهید، به تبیین معیارهای فرماندهی در مکتب آن شهید نیز پرداخته شده است.

ب) پیشنهادها

به‌طور کلی این تحقیق قابل توسعه است و پیشنهاد می‌شود:

۱. در تربیت و توانمندسازی فرماندهان و مدیران در مراکز آموزشی و مراکز آموزشی عالی و تحصیلات تکمیلی نیروهای مسلح از این شاخصه‌ها بهره‌برداری گردد.
۲. توسط مسئولین و نهادهای ذی‌ربط، در انتخاب و انتصاب فرماندهان، این شاخصه‌ها مدنظر قرار گیرد. در صورتی که یک فرمانده حداقل این شاخص‌ها و ویژگی‌ها را نداشته باشد، از انتصاب وی در رده‌های کلان و راهبردی جداً پرهیز گردد.
۳. محققین و مراکز مطالعاتی تحقیقات دیگری در رابطه با سیاست دفاعی و دیپلماسی منطقه‌ای در مکتب شهید سلیمانی انجام دهند.

تعارض منافع

هیچ گونه تعارض منافع از سوی نویسندگان گزارش نشده است.

تشکر و قدردانی

از تمامی دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه پدافند هوایی خاتم النبیه (ص) که در این پژوهش به عنوان نمونه پژوهش حضور داشتند، تشکر و قدردانی مینماییم.

۶. منابع

منابع دینی:

- [۱] قرآن کریم (۱۳۹۲)، ترجمه آیت الله مکارم شیرازی
- [۲] نهج البلاغه (۱۳۹۴)، ترجمه سید جعفر شهیدی، تهران: نشر شرکت انتشارات علمی و فرهنگی
- [۳] امام خامنه‌ای (مدظله العالی)، بیانات. پایگاه اطلاع رسانی دفتر مقام معظم رهبری، قابل دسترسی در www.Khamenei.ir

منابع فارسی:

- [۱] اسکندری، مجتبی و محمدی ابوالفضل و اکبری، حسن علی و سیف، بهمن (۱۳۹۳)، دو فصلنامه علمی پژوهشی مدیریت اسلامی، سال ۲۲، شماره ۱، ۹-۴۰
- [۲] بوالحسنی، خسرو و بیک بیلندی، علی اصغر و روشنی، رضا (۱۳۹۸)، تأثیر تهدیدات آتی در فرماندهی مطلوب سازمان‌های نظامی ج.ا.ایران، فصلنامه مطالعات دفاعی استراتژیک سال هفدهم، شماره ۷۷، صص ۱۷۹-۲۰۲
- [۳] منشور تربیتی دانشگاه پدافند هوایی خاتم الانبیاء (ص) (۱۳۹۳)، تهران: دانشگاه پدافند هوایی خاتم الانبیاء (ص).
- [۴] خانی، علی و محمدی، حمیدرضا (۱۳۹۹)، بازشناسی مؤلفه‌های مکتب شهید سلیمانی مبتنی بر بیانات امام خامنه‌ای (مدظله العالی)، فصلنامه مطالعات راهبردی بسیج، سال بیست و سوم، شماره ۸۶، بهار، صص ۵-۲۹
- [۵] درویشی، صیاد و بختیاری، لطفعلی و افراسیابی، علی (۱۳۹۹)، معیارهای انتصاب فرماندهان و مدیران انتظامی در آموزه‌های مکتب شهید سلیمانی، فصلنامه علمی نظارت و بازرسی ناجا، سال چهاردهم، شماره ۵۳، پاییز، صص ۸۱-۱۰۰
- [۶] رستمی، علی (۱۳۹۹)، حکمرانی امنیتی در اندیشه سپهبد شهید حاج قاسم سلیمانی (امنیت بخشی در محور مقاومت)، فصلنامه تخصصی مدرسه حکمرانی شهید بهشتی (حکمرانی متعالی)، شمار ۱، بهار، ۴۹-۶۳
- [۷] زارعی، سعدالله (۱۳۹۸)، کنکاشی مقدماتی در مکتب سلیمانی، فصلنامه مطالعات راهبردی جهان اسلام، سال بیستم، شماره ۳، صص ۲-۲۵
- [۸] سلیمی، غلامرضا (۱۳۹۹)، مکتب و مدرسه سلیمانی، فصلنامه تخصصی مدرسه حکمرانی شهید بهشتی (حکمرانی متعالی)، شمار ۱، بهار، ص ۸
- [۹] کهن، نبی الله و صفری، علی و گلشاهی، بهنام (۱۳۹۴)، بررسی رفتار و صفات شخصیتی فرماندهان نظامی بر

- اساس بیانات امام علی (ع)، فصلنامه منابع انسانی ناجا، سال دهم، شماره ۴۰، تابستان، ۱۳۶-۱۱۱
- [۱۰] عرفان فر، علی (۱۳۹۸)، نقش راهبردی حاج قاسم سلیمانی در شکل‌گیری محور مقاومت و مدیریت توحیدی آن، فصلنامه تخصصی مدرسه حکمرانی شهید بهشتی (حکمرانی متعالی)، شمار ۱، بهار، صص ۶۳-۷۹
- [۱۱] غلامی، نجف علی (۱۳۹۹)، تحلیل امنیت در مکتب شهید سلیمانی، فصلنامه تخصصی مدرسه حکمرانی شهید بهشتی (حکمرانی متعالی)، شمار ۱، بهار، صص ۳۳-۴۸
- [۱۲] علوی، سید محمد و اسماعیلی، محمد، (۱۳۹۷)، ارائه الگوی فرماندهی مطلوب از منظر اسلام و بیانات مقام معظم فرماندهی کل قوا (مدظله العالی) با رویکرد فرا ترکیب، فصلنامه مدیریت نظامی، سال هجدهم، شماره ۶۹، صص ۱۸-۱
- [۱۳] فرج پور علمداری، عباس، (۱۳۹۰)، بازطراحی شبکه و سامانه فرماندهی و کنترل (C4ISR) پدافند هوایی در کلیه سطوح سازمانی جهت مقابله با تهدیدات ناهمگون، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، تهران: دافوس آجا
- [۱۴] گارنت، جان. سی (۱۳۷۵)، هنر فرماندهی نظامی، فصلنامه تاریخ جنگ، شماره ۱۳، صص ۱۱۰-۱۰۲
- [۱۵] مدیری، محمد (۱۳۹۶)، فرماندهی مطلوب از منظر مقام معظم رهبری، نشریه تحقیقات علوم انسانی بدون مرز، شماره اول، دوره اول، ۴۶-۵۹